

BOĞAZ KELİMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON THE WORD 'BOGAZ '

Muhammed Emin YILDIZLI

İstanbul Üniversitesi
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
eminyildizli@istanbul.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2459-9543

Burcu YILMAZ

İstanbul Üniversitesi
Doktora Öğrencisi
burcuu-yilmazz@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-6813-8725

ÖZ

Geliş Tarihi:

13.12.2022

Kabul Tarihi:

19.01.2023

Yayın Tarihi:

31.03.2023

Anahtar Kelimeler

Boğaz,
Güncel
Türkçe Sözlük,
Anlam,
Deyim,
Türkçe Sözlük

Keywords

Throat,
Contemporary
Turkish
Dictionary,
Meaning,
idiom,
Turkish lexicon

Boğaz kelimesi üzerine bir inceleme niteliğinde hazırlanan bu çalışma iki aşamalı bir araştırma olarak planlanmıştır. Çalışmanın ilk aşaması kelimenin hem eş zamanlı hem de art zamanlı karşılaştırmalarla fonetik ve semantik olarak geçirdiği değişimlerin tespiti ve yorumlanması üzerinedir. Kelimenin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki evreleri tablo yardımıyla okuyucuya sunulmuştur. Kelimenin tarihî lehçelerdeki anlam olayları ortaya çıkarılmaya çalışırken dönem sözlüklerinin yanında dönem eserleri üzerine yapılmış akademik çalışmalardan da faydalanılmıştır. Böylelikle Türkçenin tarihî dönemlerinde kelimeye eklenen anlamlar birebir tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın ikinci aşaması, Türkiye Türkçesi üzerine hazırlanmış dört sözlük üzerinden boğaz kelimesinin anlam ve deyim zenginliği yönünden durumunun ortaya çıkarılmasıdır. Kelimeye yönelik yapılacak olan bu karşılaştırmalı değerlendirme ile Türkçe Sözlüklere Boğaz kelimesi ile ilgili temel, yan ve mecaz anlamlarla birlikte deyimler noktasında da katkı sağlamak hedeflenmektedir.

Yukarıda açıklanan hedefler doğrultusunda hazırlanan bu çalışmayla organ adı olan boğaz kelimesine yönelik hem anlam bilimi hem de sözlük bilimi açısından alana katkı sağlamak amaçlanmıştır.

ABSTRACT

This study, which was prepared as a review on the word Bogaz, was planned as a two-stage research. The first stage of the study is on the detection and interpretation of the phonetic and semantic changes of the word with both simultaneous and diachronic comparisons. The phases of the word in historical and contemporary dialects are presented to the reader with the help of tables. While trying to reveal the semantic events of the word in historical dialects, academic studies on period works were also benefited from besides period dictionaries. Thus, the meanings added to the word in the historical periods of Turkish were tried to be determined exactly.

The second stage of the research is to reveal the situation of the word bogaz in terms of meaning and idiom richness through four dictionaries on Turkey Turkish. With this comparative evaluation to be made for the word, it is aimed to contribute to the Turkish Dictionaries in terms of idioms along with the basic, subordinate and metaphorical meanings of the word Bogaz.

With this study, which was prepared in line with the objectives described above, it is aimed to contribute to the field in terms of both semantics and lexicography for the word bogaz, which is the name of the organ.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1218365>

Atıf/Cite as: Yıldızlı, M. E., ve Yılmaz, B. (2023). Boğaz kelimesi üzerine bir araştırma. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 13(1), 402-425.

Giriş

Boğaz kelimesinin tarihî Türk lehçeleri ve çağdaş Türk lehçelerindeki kullanımı aşağıda karşılaştırmalı bir şekilde sunulmuştur. Aşağıdaki karşılaştırmalar incelendiğinde kelimenin hem dönemsel özelliklere hem de lehçeler arasındaki ses denklıklarına uygun bir seyir içerisinde fonetik değişim gösterdiği görülmektedir. *Boğaz* kelimesi tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde organ adı olarak temel anlamda kullanılmıştır. Kelimenin, Türkçenin tarihî ve coğrafi seyri içerisinde yeni, yan ve mecaz anlamlar kazandığı da araştırma kapsamında görülmüş ve çalışmada değerlendirilmiştir. Organ adı olan *boğaz* kelimesinin yerine geçecek şekilde tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde *tamak*, *tamgak*, *damak* gibi başka kelimelerin de kullanıldığı görülmüştür. (EUT: *tamgak/tamak*: Damak, boğaz, gırtlak (Ekmen, 2018: 87); *tamgak*; DLT (Haz: Ercilasun, 2018: 850).

Tablo 1. Tarihî Türk Lehçelerinde *Boğaz* Kelimesi

LEHÇE	BOĞAZ ¹
Köktürkçe	boguz (Ercilasun, 2016: 666).
Eski Uygur Türkçesi	<i>boğaz</i> , <i>boğuz</i> (Caferoğlu, 1968: 46); <i>boguz</i> (Ekmen, 2018: 123).
Karahanlı Türkçesi	<i>boguz</i> (Haz: Ercilasun, 2018: 593); <i>boğuz/ boğuz</i> (Haz: Arat, 2008: 1124-1125).
Harezm Türkçesi	<i>boğ(u)z</i> (Ata, 1997:121); <i>boğaz</i> (Özkan, 2009: 112).
Çağatay Türkçesi	<i>boguz</i> (Kunos, 1902: 33); <i>boğ(u)z</i> (Özdarendeli, 2001:488); <i>boğ(u)z</i> (Çelik, 1993:473).
Kıpçak Türkçesi	<i>boğuz</i> , <i>boğar</i> , <i>boğak</i> (damağın altı) (Toparlı ve ark., 2007:34), <i>boğaz</i> (Bakırcı, 2008:204); <i>Boğaz</i> (Orçun, 2010: 245).
Eski Anadolu Türkçesi	<i>boğaz</i> (Somuncu, 2018: 638); <i>boğaz</i> (Kuğu, 2017: 1166); <i>boğaz</i> (Doğan, 2015:445).
Osmanlı Türkçesi	<i>boğaz</i> (Haz: Gölpınarlı, 1951: 370); <i>boğaz</i> (Haz: Tulum ve Tanyeri, 1977: 383).

¹ Kelimenin transkripsiyonunda atıf yapılan kaynaklardaki görünüm esas alınmıştır.

Tablo 2. Çağdaş Türk Lehçelerinde *Boğaz* Kelimesi

LEHÇE	KELİME	ANLAM
Türkiye Türkçesi	<i>boğaz</i>	1. Boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar, imik, kursak. 2. Şişe, güğüm vb. kaplarda ağza yakın dar bölüm. 3. İki dağ arasında dar geçit. 4. Yedirip içirme yükümü, iâşe. 5. Yiyeceği içeceği sağlanan kimse. 6. Yeme içme. 7. İki kara arasındaki dar deniz (https://sozluk.gov.tr/).
Başkurt Türkçesi	<i>boğaz</i>	1.Boğaz 2. İki deniz ya da suyu birleştiren dar yer (Özşahin, 2017: 96).
Kazak Türkçesi	<i>buğaz</i>	Boğaz (Haz. Koç, Bayniyazov, Başkapan 2003: 96).
Azerbaycan Türkçesi	<i>boğaz</i>	Boyunun, gıda borusunun başı ve nefes yollarının birleştiği ön taraf. 2. Çeşitli şişelerin ve eşyaların ağız ile gövdeleri arasındaki dar alan. 3. Değirmenin üst taşındaki delik. 4. Çorabın üst kısmı. 5. Derelerin ve çayların baş tarafı. 6. İki dağ arasındaki dar geçit. 7. Denizin iki kara arasındaki dar bölge (Ağamusa, Ahundov ve ark., 2006:342-343).
Tatar Türkçesi	<i>bugaz</i>	Boğaz (Aktaran, Öner 2014: 64).
Yeni Uygur Türkçesi	<i>boğaz</i>	Boğaz (Çev: Kurban, 2013: 46).
Tuva Türkçesi	<i>boostaa</i>	Boğaz (Monguş, 2005: 42).
Karaçay- Malkar Türkçesi	<i>bogaz</i>	Körfez, koy (Tavkul, 2000: 124).
Türkmen Türkçesi	<i>bogaz</i>	1.Boğaz 2. Şişe ağzı. 3. Coğrafi terim (Tekin ve ark., 1995: 76).
Özbek Türkçesi	<i>bugoz</i>	Boğaz (Yusuf, 1993: 23).
Çuvaşça	<i>pır</i>	Boğaz, gırtlak (Paasonen, 1950: 107).
Hakasça	<i>poostaa</i>	Hayvanın boğaz kısmı (Arıkoğlu, 2005: 376).

Türkçenin Tarihî Devirlerinde *Boğaz* Kelimesi²

Eski Türkçe Devrinde *Boğaz* Kelimesi

Kelime hem *boguz* hem de bu kelimeden türemiş olan *boguzlan-* şekliyle Tonyukuk abidesinde karşımıza çıkmaktadır.

Tonyukuk 8: *Bodun boguzı tok erti* “Milletin karnı tok idi”.

Tonyukuk 26: *Yırçı yir yañılıp boguzlantı* “Kılavuzu yeri şaşırıldı ve boğazlandı” (Ercilasun, 2016: 601- 609).

Sözlük anlamı olarak, “Boguz” kelimesinin karşılığı olarak boğaz karşılığı verilse de “boguzı tok” ifadesinin karşılığı olarak “karnı tok” aktarımının yapıldığı görülmektedir. Boguzlan- fiili içinse boğazlanarak öldürülmek tanımlaması yapılmıştır.

Tonyukuk 8: *Bodun bog(u)zı tok erti* “Halkın boğazı tok idi” (Tekin, 1994: 4-5).

Tonyukuk 26: *Y(e)rçi y(e)r yañılıp boguzlantı* “Kılavuz yanıldı ve boğazlandı” (Tekin, 1994: 12-13).

Talat Tekin’de “boguz”un sözlük karşılığı boğaz olarak verilirken, boguzlan- fiilinin karşılığı boğazlan-, öldürül- şeklinde verilmiştir (Tekin, 1994: 56).

Tonyukuk 8: *bodun boguzı tok erti* (halkın karnı tok idi) (Aydın, 2017:105-106).

² Kelimenin ve anlamının dönem eserlerinde tanıklanmasında sadece kelimenin geçmiş olduğu eserler ve örnekler verilmiş olup kelimenin geçmediği ama araştırma kapsamında taranan diğer eserlere çalışmada yer verilmemiştir. Araştırma, Türkiye Türkçesi sözlüğüne katkı sağlamak amacıyla planlandığından Türkçenin tarihî dönemleri incelenirken Karahanlı Türkçesi döneminden sonra Batı Türkçesinin oluşmaya başladığı dönem olan Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemine ait eserler araştırma sınırlılıkları nedeniyle değerlendirilmiştir.

Tonyukuk 8: *Bodun bogʻzi tok erti* (bodun doymuş idi) (Berta, 2010: 57 ve 85).

Tonyukuk 26: *yañılıp bogʻuzlandı* (şaşıp boğazlandı) (Berta, 2010: 68 ve 89).

Farklı dört kaynaktan yapılan aktarımlar ve sözlük çalışmalarından alınan veriler doğrultusunda ilk olarak Köktürkler devrinde Tonyukuk yazıtında karşımıza çıkan *boguz* kelimesinin, insan organı olarak temel anlamda kullanıldığı görülmektedir. Kelime aynı zamanda yapım eki olarak (*boğaz-la-n-*) yeni bir anlam kazanmıştır. Ayrıca Ercilasun'un ve Tekin'in *boguz tok* ifadesi için vermiş olduğu anlamlarda kelimenin Eski Türkçe devrinde deyimleştiği de açık bir şekilde görülmektedir. Kelimenin temel anlamıyla birlikte gelişerek deyim içerisinde kullanılması gibi önemli bir veriden yola çıkarak *boğaz* kelimesinin Eski Türkçe devrinde temel anlamıyla birlikte yan ve mecaz anlamlarının da kullanıldığını söylenebilir. Fakat kelimenin hangi yan ve mecaz anlamları o dönemde taşıdığını elimizdeki veriler ışığında net bir şekilde ortaya koymak şimdilik mümkün görülmemektedir.

Eski Uygur Türkçesi Devrinde Boğaz Kelimesi

Eski Uygur Türkçesi devrinde boğaz kelimesiyle birlikte *tamgak/ tamak* (Ahmet, 2009: 150; Usta, 2012: 563; Caferoğlu, 1968: 222, Kaya 1994: 327, Gulcalı, 2013:224, Wilkens, 2021:668); *buk* (Usta, 2012: 153), öñüç (Usta, 2012:462; Caferoğlu, 1968:151) gibi kelimelerin de organ adı olarak “boğaz” anlamıyla kullanıldığı yapılan taramalarda tespit edilmiştir.

boguz “Boğaz” (Caferoğlu, 1968: 46).

Buguz “Boğaz organ adı” (Teres, 2006: 335).

Boguz “Boğaz” (Wilkens, 2021: 186).

Boğaz “Boğaz”(Usta, 2012: 142).

Boğaz “Boğaz”(Demirci, 2014: 157).

Boguz “Boğaz” (Tekin, 1976: 369).

Boguz “Boğaz, gırtlak” (Hamilton Çev: Köken, 2012: 172).

Boguz “Boğaz, gırtlak, boyun, dar geçit” (Öztural, 1996: 95).

Boguz “Boğaz, geçim kaynağı, besin” (Ayaz, 2016: 87).

Boguz içinde kart bolup yarlımasar em “boğaz içinde yarılmayan bir çıban çıkmışsa ilaç...” (Batmaz, 2013: 45).

Til tüpi bogʻzi öpkesi “dil dibi, boğazı, akciğeri” (Batmaz, 2013: 59).

Boguzınga yürs[er] kamış birle... (Batmaz, 2013: 45) “kamışla boğazına...”

Boğuzıntın önmiş tını “boğazından çıkan nefes”(Tekin, 1976: 116 ve 234).

Boguzça subda yorıp “boğazlarına kadar suda yürüyerek” (Hamilton Çev: Köken, 2012: 28).

Boguz elip tükel bogdu (Teres, 2006: 434) “boğazımı ısırtıp boğdu”.

Aş boguzda tügüldi (Teres, 2006:476) “yemek boğazda düğüldü”.

Bogʻzi için meñlenür (Teres, 2006: 549) “boğazı için o taneleri toplar”.

Ol anig bogʻzin kuzutti (Teres, 2006: 557) “birisinin boğazını kuruttu”.

Boguzıntın ört “boğazından ateş çıkarıp” (Demirci, 2014: 54 ve 157).

Boguz “bol- fiiliyle kullanıldığı zaman (hamile kalmak)” (Caferoğlu, 1968: 46).

Boğuz “Hayvan yemi olmak üzere tane halindeki ekin” (Caferoğlu, 1968: 46).

Eski Uygur Türkçesine ait eserlerde yapılan taramalar neticesinde boğaz kelimesinin ağırlıklı olarak organ adını karşılayacak şekilde kullanıldığı görülmüştür. *Bogʻzi için meñlenür* cümlesinde “geçim, mide, karın, karını doyurmak,” gibi anlamları da çıkarmak mümkün olmakla birlikte kelimenin mecaz anlam kazandığı görülmektedir. *Boguzça subda yorıp* ifadesinde ise kelimenin organ adı ile birlikte aslında bir uzunluk ifade ettiği ve “yükseklik bildiren ölçü birimi” olarak da kullanıldığı görülmektedir. Bu ifadeye benzer bir anlatım Türkiye Türkçesinde, *boğazına kadar pisliğe bat-* şeklinde içinden çıkılmaz bir durumu anlatmak için deyimleşmiş bir anlatım olarak da kullanılmaktadır. Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde yapılan taramalar neticesinde

boğaz kelimesinin organ adı olarak kullanılmaya devam etmesinin yanında kelimenin mecaz anlamlar kazandığı ve söz öbeklerinin içerisinde başka kelimelerle deyimleşme temayülü gösterdiği söylenebilir.

Karahanlı Türkçesi Devrinde *Boğaz* Kelimesi

Karahanlı Türkçesi devrinde yazılan eserler incelendiğinde *boğaz* kelimesinin anlamındaki genişlemeler dikkat çekmektedir. Kelimenin özellikle deyim içerisindeki kullanımına yönelik örnekleri Türkçenin bu tarihi döneminde görebilmek mümkündür. Kelime ile ilgili dönem eserleri üzerine yapılan çalışmalarda kelime Atebetül- Hakayık'ta *tamak* biçimiyle kullanılırken kelimenin Divan-ı Hikmet'te kullanılmadığı görülmüştür. Dönem eserlerinde *tamak* ve *tamgak* kullanımına da rastlanmıştır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015:850; Üşenmez, 2006:385; Arat, 1992: LIX). Bunun yanında Kaşgarlı Mahmud tarafından kaleme alınan DLT'te kelime ile ilgili geçen "Türkler boğaza tamgak, onlar tamak derler." ifadesi de kelimenin lehçelerdeki kullanım durumunu göstermesi açısından önemlidir.

Boğuz "Boğaz" (Kök, 2004: 327).

Boğuz "Boğaz" (Üşenmez, 2006: 163).

Boğuz "Boğaz" (Ünlü, 2004: 389).

Boğuz "Boğaz" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 593).

Kutadgu Bilig

993. beyit: biri til turur kör birisi *boğuz*

bu iki basa tutsa aşğı ögüz

Bunlardan biri dil, biri de *boğazdır*, insan bu ikisine hâkim olursa çok fayda görür (Arat, 2008: 250-251).

2976. beyit: *boğuz* toğrur aşım kişi yılķınıđ

basa aşğı kötrür bu yalķuķ anığ

İnsan önce hayvanın *ķarnını doyrur*, sonra bu insan ondan yararlanır (Arat, 2008: 546-547).

3603. beyit: kiçig oğan özlüg et öz meņzegi

boğuz toğsa yügrür tiler öz terji

Vücut küçük çocuğa benzer; *ķarnı doyrarsa* koşar, akranlarını arar (Arat, 2008: 634-635).

4588. beyit: negü tir eşitgil *boğuz* tıđđıçı

özi boğzığa erk bolup tutđıçı

Boğazına hâkim olan ve gerektiğinde kendisini yemekten alıkoyabilen insan ne der, dinle (Arat, 2008: 786-787).

5465. beyit: bir egnim meniğ me bir ök bu *boğuz*

nelük munça yalķuķ yüki yüğmek öz

Benim ancak bir sırtım ve bir tek *boğazım* var; niçin bu kadar insanın vebalini yükleneyim (Arat, 2008: 914-915).

4615. beyit: *boğuzdan* kirür ig *boğuzığ* küğez

aşığ tenleyü yi yigü içgü az

Hastalık *boğazdan* girer, *boğazı* koru, yemeği ölçüyle ye, insan her zaman az yiyip az içmeli (Arat, 2008: 790-791).

3664. beyit: eginke keçlim ya *boğuzka* yimi

ķerek ay ķadaş bu tiriglik emi

İnsanın sırtına giysi, *boğazı* için yemek gerekir; ey kardeş, bunlar hayat ilaçlarıdır (Arat, 2008: 644-645).

4404. beyit: sağa ma siziksiz ķerek bu kişi

itilse anın ötrü *boğuzığ* işi

Boğazının ihtiyacını sağlamak için bunlar şüphesiz, sana da gerekecektir (Arat, 2008: 758-759).

4589. beyit: *boğuzığ* küğez bolma erniğ ili

bu *boğuzun* için bolma yalnuq kulu

Boğazını gözet ve aşağılık insan olma; bir *boğaz* için insanların kulu durumuna düşme (Arat, 2008:786-787).

2496. beyit: konuqları körgü ya *boğuz* yimi

açıklıg açığısızka kılsa emi

O bunların kalacakları yeri, *yiycekleri* yemeği saptar, hediyeli veya hediyesizlerin usul ve çaresine bakar (Arat, 2008: 476-477).

3797. beyit: egin bütti *boğuzum* yime boldı tok

töbün barsu dünya açlın aşğı yok

Sırtım pek *karnım* da tok oldu; dünya yere batsın, onun başka ne faydası vardır (Arat, 2008: 664-665).

Satır-Arası Kur'an Tercümesi

Kaçan tegse *boğuz* başına "Canına ne zaman deyse" (Ünlü, 2004: 221).

Tegdi köñüller *boğuzlar* başına "Gönüller canlara deydi" (Ünlü, 2004: 124).

Dîvânu Lugâti't Türk

Boğuz alıp tükel bogdı "Boğazını ısırip onu boğdu" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 240).

Aş *boğuzda* tügüldi "Yemek boğazda takılıp düğümlendi" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 260).

Suw *boğuzda* tügüldi "Su boğazda düğümlendi" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 304).

Boğuz için menlenür "Boğazı için tane toplar" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 321).

Anıñ *boğuz* aşka kuzıdı "Onun boğazı yemek için kurudu" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 462).

Ol anıñ *boğuzın* kuzıttı "O, onu yemeğe iştahlandırdı" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 328).

Boğaz kelimesine yönelik olarak Karahanlı dönemine ait eserlerde yapılan taramada kelimenin anlam dünyası ile ilgili şu karşılıklılar tespit edilmiştir: "Organ adı, mide, karın, karın doyurmak, yeme-içme, yiyecek, geçinme, can". Kelimenin bu anlamlara gelecek şekilde eserlerde kullanılmasının yanında Kutadgu Bilig'in 5465. beyitte geçen *bir egnim meniñ me bir ök bu boğuz "tek boğazım" (?????)* ifadesinin "tek başınlık"ı ifade etmekle birlikte "tok gözlü olma"yı da işaret ettiği düşünülmektedir. Yine eserin 4589. beyitinde geçen *boğuzun küñdeñ bolma erniñ ili/bu boğuzun için bolma yalnuq kulu* "Boğazını gözet ve aşağılık insan olma; bir boğaz için insanların kulu durumuna düşme." şeklindeki ifadede boğaz kelimesi "*mide, karın, yiyecek*" gibi anlamları yansıtmakla birlikte buradaki anlamın genel olarak "maddî olan her şey"i kapsadığı işaret edilmektedir. Yani kişinin maddî karşılığı olan her şeye karşı dikkatli olması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca Satır-Arası Kur'an tercümesinde geçen *boğaz başı* ifadesinin "can" anlamı taşıdığı ölüm anında ruhun çıktığı nokta olarak tasavvur edilen boğazdan hareketle metnin bütünlüğü dikkate alınarak tespit edilmiştir.

Eski Anadolu Türkçesi Devrinde Boğaz Kelimesi

Eski Anadolu Türkçesine ait incelenen metinlerde *boğaz* kelimesinin eserlerde kullanıldığı görülmekle birlikte Türkçenin daha önceki dönemlerinde "boğaz" anlamıyla da kullanılan *boyun* ve *damak* kelimelerinin de metinlerde geçtiği görülmüştür. Fakat bu kelimelerin anlam alanlarının organ adı olan boğazı karşılama durumundan çıktığı ve bugünkü anlam alanlarında karşılık bulduğu tespit edilmiştir. Bunlarla birlikte sadece Dede Korkut hikâyelerinde karşılaşılan ve "hamile at" anlamına gelen *boğaz* (Ergin, 1997: 147) kelimesinin varlığı da araştırmalar neticesinde görülmüştür.

Boğaz "Boğaz" (Ergin,1997: 55).

Boğaz "Boğaz" (Ulusu, 2013: 91).

Boğaz "Boğaz" (Akcan, 2013: 150).

Boğaz "Boğaz" (Feşel Güzelşik, 1996: 91).

Boğaz “Boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar”(Kütükçü, 2005: 246).
Boğaz, buğaz “Boğaz” (Ahundova, 2012:794).
Boğaz “Boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar” (Coşkun, 2015: 400).
Boğaz “Boğaz”(Şimşek, 2017: 548).
Boğaz “Boğaz, boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar, kursak” (Al-Rawe, 2021: 1011).
Boğaz “Kursak, boğaz” (Somuncu, 2018: 638).

Süheyl ü Nevbahar

Anuñ buyruğınsuz adılmaz adım
Boğazdan aşığa yudılmaz yudım (Dilçin, 1991: 195).

Çağırur idi yırtup uzın uzın
Gehî yaqasın u gehî boğazın (Dilçin, 1991: 425).

Kişi kim boğazından alu kıla
Hemîn dilegi ol ki qarını tola (Dilçin, 1991: 560).

Dede Korkut Hikâyeleri

Boğazdan şalındurdu, yatağına (Ergin, 1997: 211).
Yaqañ ile boğazuñdan tutayın-mı (Ergin, 1997: 80).
Kazan oğı uruzı ħabisden çıkaruñ, boğazından urgan-ile asun (Ergin, 1997: 107).
Boğazları birer qarış kâfir kızları (Ergin, 1997: 154).
Sağaluñ ile boğazuñdan tutayın-mı (Ergin, 1997: 195).
Avçılardan ayru, dülbendi boğazına kiydi (Ergin, 1997: 218).
Şıçrayup şahin kibi kâfirüñ boğazın ele aldı (Ergin, 1997: 224).

Miraçname

Andan kıdretten boğazına bir kıatre şü tamladı (Uluscu, 2013: 54).
Boğazlarına bata ve yüreklerin yaka (Uluscu, 2013: 68).

Satır-Arası Kuran Tercümesi

Yürekler boğazlara çıka (Akcan, 2013: 24).

Şeyyâd Hamza Mirâc-Nâme

Pes melekler odu nice al durur
Bbuñlarıun boğazlarına tol durur (Feşel Güzelışık, 1996: 56).

[...]sın kıoyarlarsa ağızına
Varmaya bir kıatresi boğazına (Feşel Güzelışık, 1996: 64).

Satır Arası Kuran Tercümesi

Dağı yiyesi boğaza durmaqlı... (Kütükçü, 2005: 176).

Cevāhirul Asdāf

Ol yegrek atlar ħaḳḳ-icün segirdükde boğazları ḳur ḳur ider (Ahundova, 2012: 671).
Ve eluḳi buğazına bağlu eyleme ya'ni eluni nafaḳadan yığma (Ahundova, 2012:3 30).

Kitāb-ı Güzide

Diline virdi ḳanā'atı boğazına virdi aṣaḳlığı... (Coşkun, 2015: 90).
Kişiler ola kim dopıḳından boğazına değin derleye derine ġarḳ (Coşkun, 2015: 156).

Satır-Arası Kuran Tercümesi

Daḳı ūvarınıla ūdan ūaru ūu. öpe anı daḳı yaḳın olmaya kim boğazından indüre anı (Tuna, 2016: 148).
Süd aru ūāfi boğazdan inici içicilere (Tuna, 2016: 158).
Uşbu tatludur hoş gevez boğaza inici içmeği (Tuna, 2016: 261).
Döndürmezsis anı ya'Öni can boğaza degdüėiėinden eger olursaḳuz ġirčekler (Tuna, 2016: 330).
Daḳı ulu od daḳı yiyesi boğaza durmaḳlu (Tuna, 2016: 354).

Satırarası Kur'ân Tercümesi

Ūdan ūaru öpe anı daḳı yaḳın olmaya boğazından indüre anı (Şimşek, 2017:183).
Deri arasında daḳı ḳan arasında süd anı boğazdan inici içicilere (Şimşek, 2017: 190).
Bendler daḳı ulu od daḳı yiyesi boğaza turmaḳlar (Şimşek, 2017: 339).
Boğazdan gevez içen ūu ve cennetde bir çişme (Şimşek, 2017: 341).

Yunus Emre Divanı.

Buğuz boşu nolur ma'suk yolında (Gölpınarlı, 1943: 21).
Boğazına değin Karun'ı yutdı
Boğazına değin tutuldı turur (Gölpınarlı, 1943: 30).
Var kanaat darında nefsi buğazundan as (Gölpınarlı, 1943: 328).
Çün denüze ġarkoldın buğazuna geldi su (Gölpınarlı, 1943: 385).

Tefsîr-i Kurân (60a-120b Varakları).

Çün ol Żarî' vireler, buların boğazlarına düre. Bir neçe rivāyet'de Żarî' didiėi boğazu turucu nesne dimek olur.
Çünkü buların boğazlarından aşığa nesne geçmeye. Bular aḳalar ki dünyāda bir nesne ki boğazlarına dursa,
şuyıla geçürürlerdi (Al-Rawe, 2021: 883).

Daḳı budur kim her ḳaçan ḳaşşāblar bıçağın ḳayvānıḳ boğazına ḳosalar Bismi'llāhi Allāhu Ekber diseler (Al-Rawe, 2021: 931).

İpi boğazına sırtmaç bıraḳdı geçdi (Al-Rawe, 2021: 959).

Ol ip boğazına geçdi, helāk oldu cān (Al-Rawe, 2021: 960).

Behçetü'l-Hadâyık

İsmâ'il boğazın bıçaḳ kesmedi (Somuncu, 2018: 237).

Boğazına bıçaḳ çalınasın bilseḳ (Somuncu, 2018: 241).

ve boğazına bıçaḳ çalındı (Somuncu, 2018: 242).

Bıçak taşu keser İsmâ'il boğazın kesmez (Somuncu, 2018: 244).

İsmâ'il boğazı taşdan dağı mı kıtırak durur (Somuncu, 2018: 244).

Şehâdet barmağın boğazına çaldı (Somuncu, 2018: 246).

Boğazına kıosa eyitse bismillâh Allahu ekber (Somuncu, 2018: 514).

Boğaz kelimesi ile ilgili olarak Batı Türkçesinin başlangıcını ve Oğuz yazı dilinin kuruluşunu temsil eden Eski Anadolu Türkçesi dönemine yönelik yapılan eser incelemeleri neticesinde, kelimenin metinlerde; organ adı, karın, dar geçit, yükseklik bildiren ölçü birimi, can” anlamlarına gelecek şekilde kullanıldığı görülmüştür. Boğaz kelimesinin Türkçenin önceki dönemlerden farklı olarak “dar geçit” anlamını kazandığı Dede Korkut hikâyelerinde tanıklanmıştır. Bunlarla birlikte kelimenin deyimleşme oranının Türkçenin bu döneminde arttığı da *yürekler boğazlara çıka, boğaza gelmek, boğaza durmak, boğaza geçmek, boğaza çalmak, boğuz başı* örneklerinden hareketle söylenebilir.

Osmanlı Türkçesi Devrinde *Boğaz* Kelimesi

Osmanlı Türkçesi dönemine yönelik taramalarda *boğaz* kelimesine yeni anlamların eklendiği ve kelimenin deyim içerisinde kullanımının arttığı görülmüştür. Dönem sözlüklerine yönelik yapılan taramalarda kelimeye verilen anlamlar aşağıda verilmiştir:

Boğaz: i. ["boğmak"dan] 1. ağzın müntehasındaki dar yer ki yenilen şey yutulurken oradan geçip mideye gider, gırtlığın yukarısı 2. bunun dış tarafı, boynun önü, gerdan 3. her şeyin dar ve boğuk yeri: şişenin boğazı. 4. iki dağ arasındaki dar geçit 5. çay ağzı, 6. mc. yiyecek, azık, küt, yem (Sami, 2012: 247-248).

Boğaz: Bir şeyin dar yeri, boğuk tarafı; (halk olarak) organ adı şeklinde; gırtlığın ağzı, boğazın dış yüzü gerdan; hançere; çay ve deniz ağzı, dağ boğazı, derbend, (Ebuzziya Tevfik, 1891: 273).

15. yüzyılda *Boğaz* Kelimesinin Geçtiği Divanlar

Necati Bey Divanı

Geh *boğazın* alur ele geh beline girur

Göz açdurur mı degme cihan-pehlevana tıg

Çin-i zülfümden çekilsün dir imişsin döstum

Hey me'âza'llâh ne çâre uşda *bogaç* uşda ip (Tarlan, 1963: 10)

Bogaçına çıkardı kadehler surâhîyi

La'lîn lebûğ safâsını başına gördiler (Tarlan, 1963: 22).

Bezmünde şevk ile ezilür dâ'imâ sağa

Bilmez miyem ki ne *bogaç* iplüdür şeker (Tarlan, 1963: 32).

Giceler irteye dek senden yanub yakılduğın

Boğazından aşılırsa şem 'i bezm-ârâ dimez (Tarlan, 1963: 84).

Yărımı benden cüdâ kıldı cüdâm olsun rakîb

boğazından aşıla jdi yâ gire jdi yirlere (Tarlan, 1963: 211).

Dili çıkıdı şurâhînün 'acebdür

Ele virmez ise yine *boğazı* (Tarlan, 1963: 247) <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).

Hamdullah Hamdi Divanı

Şehrden gitdügümi yâr ile fâş itdün ile
Bogazundan asılıp dilün tutilsun ey ceres (Özyıldırım, 1999: 37).
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).

Mihri Hatun Divanı

Kûyuñda rakîbüñi asayduk *boğazından*
İt degmeñüz olmaz yazuk urgana tekellüf (Arslan, 2018: 91).

Fâ'il-i muhtârsın çünkim i Hak
Kesmedi anuñ *bogazım* bıçak (Arslan, 2018: 211).

Şeyhî Divanı.

Ne eksile keremüñden terahhum eyler iseñ
Bogazumuza degin tut ki kanda bulıñduk (Biltekin, 2018: 139).
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).

16. yüzyılda *Boğaz* Kelimesinin Geçtiği Divanlar (*Taşlıcalı*) *Yahya Bey Divanı*

Boğazını alalum bañr gibi surh-serün
Geçelüm taht-ı Süleymânlar ile Üsküderi (Çavuşoğlu, 1977: 42).

Çor giresi *boğazı* için çalışur müdâm
Döndi deve kuşına bu cem'iyet-i beşer (Çavuşoğlu, 1977: 107).

Güyâ *boğaz* gemisine benzerdi ol hemân
Dönmiş dibi yukaru kalafat için meger (Çavuşoğlu, 1977: 106).

Boğazın aldı ele dest-i cüret ile zemin
Dil uzadalı anun gülistanına derya (Çavuşoğlu, 1977: 113).

Bu 'ışk-ı pâk ile yoluma kimse mi gelür
Bahri revân gibi ele virmem *bogazımı* (Çavuşoğlu, 1977: 577).
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).

Baki Divanı

Kasd eyler agzuñ öpmek için dâ'imâ kabak
Olur *bogazı* iplü degüldür şehâ kabak (Küçük, 2019: 183).
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).

Emrî Divanı

Kurşun akıtdı jâle *bogaşına* goncanuñ
Devr-i lebünde içdi meger kim şerâb-ı nâb (Saraç, 2003: 30).

Agzuña öykündügiçün gonca anuñ jâleler
Muşt ile urup *bogaşına* tıkar dendânların (Saraç, 2003: 201).

Emrî dil-i miskînüñ o zülfe tolaşurmuş
Bir gün sen anuñ *bogaşın* urganda bulursın (Saraç, 2003: 216).

Zülfüne zer gösterüp cevân urur tâvûs-ı bâğ
Bir gün ola kim *bogaşın* görevüz çengâlde (Saraç, 2003: 235).

Sâhibin bogazlayup alur metâ'-ı cânını
'İşk bâzârında bir *bogaş* kesendür hançeri (Saraç, 2003: 289).

Oldı zencîrüm saçuñ hecrinde sûz-ı sîneden
Bir akar su çıkıdı *bogaşına* ben dîvânenüñ (Saraç, 2003: 360).
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).

Vusûlî Divanı

Uçururmuş zülfüne şeh-bâz kendin beşzedüp
Bir *boğazı* iplüdür yanınca urganın sürür (Taş, 2010: 77).

Sıkılmış idi gerçi *boğazın* mutrib-i hicrân
Açıldı hele giderek âvâzı rebâbuğ (Taş, 2010: 130)
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).

Zatî Divanı

Lutf oğrılığın étmege kâsd étدی dişüñden
Ëy ağzı sadef hoş *boğazı* ipli imiş dür (Kurtoğlu, 2017: 200).
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).

Nev'î Divanı

Geçürmezler *boğazdan* kıtraca ab-ı Mesihâ'yı
Yasağı âdem öldürmez mi hey şûfî kâlâtâ'nun (Tulum, 1977: 383).
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).

17. yüzyılda Boğaz Kelimesinin Geçtiği Divanlar

Nev'î-zâde Atâyî Divanı.

Nesne geçmez şimdi hiç ansız *bogaşdan* hâsılı

Şâhid-i ‘ıyda katı müştâk yârân-ı safâ (Karaköse, 2017: 2).

Tîg-i kühsâr ki kesmiş *bogazı*

Añdurur hançer ile hançereyi (Karaköse, 2017: 20).

‘Atâyî şimdi deryâ menzil-i maksûda yol virmez

Bogazlar kesmege her mevci bir tîg-i mücellâdur (Karaköse, 2017: 76).

İçmez geçerse zâhid eger câm-ı bâdeyi

Akıt sebû-yı mey gibi tutup *bogazına* (Karaköse, 2017: 212).

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).

Esrar Dede Divanı

Boğaz içinde bu şeb mey vererek mûğ-beçeler

Etdi sâğar gibi leb-rı z bizi tâbe⁷-gelü (Horata, 2019: 207).

Sâye-i Hâzret-i Gâlib’de *boğaz* içre bu şeb

Zevk-i “min-çahtîhe¹-enhâr idi baña her sū (Horata, 2019: 207)

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).

Vahyî Divanı

Kiminüñ *bogazına* ip takılır

Kimi âteşlere yanar yakılır (Taş, 2017:12).

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022) .

Süheylî Divanı

Rakîbüñ ugrulıktan tevbe kılmaz

Bogazına takılmayınca tâ ip (Harmancı, 2017: 21).

Bogazından göreyüm pek ipler ile asıla

Kim ki kurtulmak diler ol beste-i fitrâkden (Harmancı, 2017: 239).

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).

18. yüzyılda *Boğaz* Kelimesinin Geçtiği Divanlar

Nedim Divanı

Yaklaşdı şitâ ebr-i siyâh tutdu cihânı

Kalması sabânın gezecek tâb u tüvânı

Kurbânın olam geçdi *boğaz* seyri zamânı

Serd oldu havâ çıkma koyundan kuzucağım (Macit, 2017: 26).

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).

Şeyh Galip Divanı

Düşüp derviş ye'se oldu sersem

Boğazdan mı geçer hiç lokma ol dem (Okçu, 1993: 197).

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).

(Edirneli) Kâmi Divanı

Yevm-i şek diyü *boğaz* cengin iderken rindân

Zâhir oldı 'alem-i nusret-i şehri Ramazân (Yazıcı, 2017: 68).

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).

Sünbülzâde Vehbî Divanı

boğazı girdi ele çâk-i giribân eyler

hâşılı kırtaramaz gayrı yakasın Nemçe (Yenikale, 2017: 92).

yakasın aldı hücüm ile bu gâzî asker

boğazın verdi ele kesdi şadâsın Nemçe (Yenikale, 2017: 92).

gâh alıp zevrakçeye bir sim-gerden nâzenin

seyr-i mehtâb eylesin çıkısın *boğaz* seyrânına (Yenikale, 2017: 115).

Ôuşşâkın almış yanına çekmiş şafâ limanına çıkmış

Boğaz seyrânına hübân-ı sîmîn-gerdenân (Yenikale, 2017: 115).

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).

Tırsî Divanı

Kendi hânende otur itme sakın hâna heves

Bir *boğaz* kaydı için eyleme dükkâna heve (Yılmaz, 2017: XC).

Düşmüş *boğazı* derdine Tırsî ne bu hırsı

İçmiş dökerek pister ü yorgane yoğurdu (Yılmaz, 2017: CXCII).

Cümle zurafâ seyr-i *Boğaz* kaydına

düşdi Sarıyara Göksuya

Her semtine âşık ola üftâde gerekdür

Ayrılma Bebekden (Yılmaz, 2017: II/5).

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).

Döneme göre hazırlanmış sözlükler ve divanlar incelendiği zaman boğaz kelimesinin; “organ adı olarak boğaz, sürahinin veya şişenin dar kısmı, denizlerdeki dar geçit, iki dağ arasındaki geçit, mide, karın, geçim, geçinmek, can, boynun önü gerden” anlamlarında kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca *boğaz* kelimesiyle oluşturulmuş birçok deyim de hem sözlüklerde hem de divanlarda görülebilmek mümkündür. Sözlük ve divanlardaki deyimler şunlardır: *boğazı ele almak, boğazına çıkarmak, boğazı ipli, boğazından asılmak, boğazına kadar, boğaz için çalışmak, boğaz tukamak, boğaz kesmek, boğaz derdine düşmek, boğaz kaydına düşmek, boğazını ele vermek, boğaz cengi, boğazdan geçmemek, boğazına takılmak, sık boğaz etmek, pis boğaz, boğaz olmak, boğaz alan, boğaza durmak, boğazda kalmak, boğaz boğaza*

gelmek, boğaz tokluğu, boğazı tok, boğaz içi, boğazını çıkarmak, boğaz almak (hasta olmak), boş boğaz, pis boğaz, boğazına sarılmak, boğaz dokuz boğum, boğaz tokluğu, boğaz kesen (hisar).

Türkiye Türkçesi Sözlüklerinde *Boğaz* Kelimesi

Araştırmanın ikinci aşamasını oluşturan bu bölümde Türkçenin dört sözlüğünde (Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, Ötüken Türkçe Sözlük, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Türkçe Sözlük) *boğaz* kelimesine verilen anlamlar ve kelime ile ilgili olarak sözlüklerde geçen deyimler tablolar hâlinde verilmiştir. Bu yöntemle ulaşılmak istenen hedef, sözlüklerdeki *boğaz* kelimesine verilen anlamların ve kelimeyle oluşturulan deyimlerin tutarlılıklarının, uyumluluklarının varsa uyumsuzluklarının tespitidir. Elde edilen verilerle Türkçe sözlüklere hem anlam hem de deyim yönünden öneriler sunulması da bu bölümün amacını oluşturmaktadır.

Tablo 3. Sözlüklerde *Boğaz* Kelimesine Verilen Anlamlar

BOĞAZ	Türk Dil Kurumu	Ötüken Türkçe	Misalli Büyük Türkçe Sözlük	Türkçe Sözlük
	Güncel Türkçe Sözlük	Sözlük		
1	Boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar, imik, kursak: " <i>Ses, ciğerlerde biriken havanın boğaza çarpması demektir.</i> " - Ö. Seyfettin.	Boynun ön kısmında hava borusunun geçtiği hassas ve korumasız yer; gırtlak; ümük.	Ağız boşluğundan sonra yiyeceklerin geçtiği, ağızla gırtlak arasındaki dar kısım: <i>Ağızlarından geçer ve boğazlarında düğümlenmeden midelerine zahmetsizce iner.</i> (Refik H. Karay)	Boynun ön bölümü ya da bu bölümün içi, ağız boşluğundan sonra gelen, yiyeceklerin geçtiği yer. ör. <i>Gömlüğün yakası boğazımı sıkıyordu.</i>
2	Şişe, güğüm vb. kaplarda ağza yakın dar bölüm: <i>Şişenin boğazı. Testinin boğazı.</i>	Boynun ön ve yan kısımlarını oluşturan organlar.	Bu kısmın dış tarafı, boynun önü: <i>Boğazına sıkıştırdığı havayı bollatıyor ve bastırıyor</i> (Peyâmi Safâ).	Şişe, güğüm, testi gibi şeylerde ağza yakın dar Bölüm
3	İki dağ arasında dar geçit: " <i>Yol üzerindeki derbentleri ve boğazları işgal ederek ordunun başında bunları takip ediyordu.</i> " -F. F. Tülbentçi.	Boynun iç tarafı ve ağız boşluğundan sonra gelen, yiyeceklerin ve soluğun geçtiği kısım.	Bir şeyin ağza yakın olan dar kısmı: " <i>Şişenin boğazı.</i> "	İki dağ arasındaki dar geçit.
4	Yedirip içirme yükümü, iaşe: <i>İşçilerin boğazı bizden olacak.</i>	coğ. İnsan vücudunun en dar yeri olan boğaza benzeyen coğrafi yerler; iki sarp dağ arasındaki dar geçit; derbent.	İki dağ arasındaki dar geçit yeri: <i>Bu kayardan önce Patnos düzlüğü Malazgirt'e açılırken dar boğazlar olacaktı</i> (Mustafa N. Sepetçioğlu).	coğr. İki kara parçası arasındaki dar deniz.
5	mec. Yiyeceği içeceği sağlanan kimse: " <i>Hayat zor anne, kaç boğazı evde, ağabeyim hangi birimizce yetişsin.</i> " -A. Kulin.	Şişe, testi, güğüm, vazo gibi kaplarda ağza yakın, dar ve uzunca kısım.	İki kara arasından geçerek iki denizi birbirine bağlayan deniz kolu: " <i>Çanakale Boğazı, İstanbul Boğazı.</i> "	mec. Yiyeceği, içeceği sağlanan kimse. ör. <i>Bu aylıkla üç boğaza bakıyorum.</i>
6	mec. Yeme içme : <i>Boğazına düşkün.</i>	coğ. İki denizi birbirine	Bazı nehir ve derelerin denize döküldüğü yerlerin ismi olarak	mec. Yedirip içirme yükümü.

7	coğ. İki kara arasındaki dar deniz.	bağlayan ve iki kara arasındaki dar uzun su geçidi. Çay ağzı.	kullanılır: " <i>Karacabey Boğazı.</i> " <i>Mec. Yeme içme: Bu ecdat mirâsı boğaz düşkünlüğü bilhassa ramazan aylarında alabildiğine at koşturur</i> (Sâmiha Ayverdi).	ör. <i>Sen çalış, boğazın bizden, para da alacaksın.</i> mec. Yeme içme. ör. <i>Biz boğazımızdan hiç esirgemeyiz.</i>
8		mecaz. Yeme içme.	Geçimi sağlanan kimse: <i>Ayıptır söylemesi, evdeki dört boğazı doyurmak için çok sıkıntı çekiyorum</i> (Burhan Felek).	ha. Değirmen taşının deliği.
9		mecaz. Yiyeceği içeceği bir kişiye bağlı kişi sayısı; gırtlak.	Yedirip içirme sorumluluğu, iâşe: <i>Ne senin ne de çocuğunun boğazından yüksünen olmadığını sana yemin billâh ederek söyledim</i> (Hüseyin R. Gürpınar).	ha. Bağ çubuklarının, genellikle bitkilerin köke yakın yeri, gövdenin toprakla birleştiği yer.
10		mecaz. Yedirip içirme yükümlülüğü; iâşe.	Okçuluk. Okun yelek takılan baş ve boynu arasındaki kısmı.	
11		Telefon hatlarında telin bağlandığı fincanın boğumlu yeri.		
12		Eskiden, ok atma yarışlarında yirmi dörde ayrılan derecelerin son dört bölümü.		
13		{ağız} Değirmen taşının ortasındaki delik.		
14		{ağız} Bitkilerin köke yakın kısmı.		

Tablo 4. Sözlüklerde Boğaz Kelimesiyle İlgili Verilen Deyimler

Deyimler	Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük	Ötüken Türkçe Sözlük	Misalli Büyük Türkçe Sözlük	Türkçe Sözlük
1	Boğaza çalmak		*	
2	Boğaz açılmak		*	
3	Boğaz açmak	*	*	*
4	Boğaza durmak		*	
5	Boğaza girmek		*	
6	Boğaza girmek		*	
7	Boğaz ağzı		*	
8	Boğaz ağrısı		*	
9	Boğaz alan		*	
10	Boğaz alma		*	
11	Boğaz arsız		*	
12	Boğaza sarılmak		*	
13	Boğaza tıkmak		*	

14	Boğaz bağı		*			
15	Boğaz boğaza				*	
16	Boğaz boğaza gelmek	*	*	*		*
17	Boğaz cengi		*			
18	Boğaz çalan		*			
19	Boğaz çekmek		*			
20	Boğaz çiçeği		*			
21	Boğazda bırakmak		*			
22	Boğazda durmak		*			
23	Boğazda kalmak		*			
24	Boğazdan artırmak		*			
25	Boğazdan geçmemek		*			
26	Boğazdan kesmek		*			
27	Boğaz deliği		*			
28	Boğaz derdi		*	*		*
29	Boğaz dokuz boğum		*			
30	Boğaz dokuz boğumdur	*		*		*
31	Boğaz doldurma		*	*		
32	Boğaz durmaz	*	*	*		
33	Boğaz düşmek		*			
34	Boğaz geçmek		*			
35	Boğazı açılmak	*	*	*		*
36	Boğazı düğümlenmek	*	*			*
37	Boğazı ele vermek		*			
38	Boğazı inmek	*	*	*		
39	Boğazı işlemek	*	*	*		
40	Boğazı kara		*			
41	Boğazı kuru		*			
42	Boğazı kulu		*			
43	Boğazı kurumak	*	*	*		*
44	Boğazı paralanmak			*		
45	Boğazına basmak			*		
46	Boğazına bir şeyler tıkanmak			*		
47	Boğazına bir yumruk tıkanmak	*				
48	Boğazına dikkat etmek	*	*			
49	Boğazına dizilmek	*	*	*		
50	Boğazına durmak	*	*	*		
51	Boğazına dursun			*		
52	Boğazına düğümlenmek		*			
53	Boğazına düşkün		*	*		*
54	Boğazına indirmek	*	*			
55	Boğazına kadar borca batmak(girmek)					*
56	Boğazına kadar	*	*	*		
57	Boğazına kavi		*			
58	Boğazın almak		*			
59	Boğazına sabırsız		*			
60	Boğazına sarılmak	*	*	*		
61	Boğazında bırakmak		*	*		
62	Boğazında dursun		*			
63	Boğazında düğümlenmek	*	*	*		
64	Boğazında kalmak	*	*	*		
65	Boğazında kalsın		*	*		
66	Boğazından artırmak	*	*	*		*
67	Boğazından geçmemek	*	*	*		
68	Boğazından kesmek	*	*			
69	Boğazını çıkarmak		*			
70	Boğazını çıkartmak		*			

71	Boğazını doyurmak	*	*		
72	Boğazını kazımak		*		
73	Boğazını sevmek	*	*		
74	Boğazını sıkmak	*	*		
75	Boğazını yırtmak	*	*	*	
76	Boğazın kökü tutuşmak		*		
77	Boğazın kökü yanmak		*		
78	Boğazı tolusuna		*		
79	Boğaz içinde kavga		*		
80	Boğaz içinde kavga var	*		*	
81	Boğaz ipi		*		
82	Boğaz kavgası		*	*	*
83	Boğaz kaydında olmak		*		
84	Boğaz kıstı		*		
85	Boğaz kökü		*		
86	Boğaz kulu		*		
86	Boğaz kurumak		*		
87	Boğaz meselesi	*			
88	Boğaz ola	*		*	
89	Boğaz olmak	*		*	
90	Boğaz sessizi			*	
91	Boğaz tokluğuna	*	*	*	*
92	Boğaz vermek		*		
93	Boğaz yâri		*		
94	Boğaz yılanı		*		
95	Ağza tat, boğaza feryat	*			
96	Boğaz ola	*			
97	Canı ağzına (boğazına) gelmek	*			
98	Dili boğazına akmak	*			
99	Hevesi kursağında (boğazında veya içinde) kalmak	*			
100	On parmağı boğazında olmak	*			
101	Yüreği boğazına tıkanmak	*			

Güncel Türkçe Sözlük'te *boğaz* kelimesine yedi anlam verilmiştir. Bu anlamların hepsinin incelenen diğer sözlüklerde de bazı farklılıklarla kullanıldığı görülmüştür. Kelimenin ilk anlamı bütün sözlüklerde temel anlam “organ adı”nı karşılayacak şekilde yer almıştır. Ötügen Türkçe Sözlük'te 1. ve 3. anlamın organ adı olarak aynı göstergeyi karşıladığı düşünülmektedir. Aynı sözlükte kelimeye 2. anlam olarak da organ adını karşılayacak şekilde bir tanımlama yapılırken 1. ve 3. anlamda vücudun içindeki, ağız boşluğundan sonraki organ tarif edilirken 2. anlamda vücudun dışındaki yerin gösterildiği tespit edilmiştir.

Sözlüklerde kelimeye verilen anlamlar ve kelimenin Türkçenin tarihî gelişimi içerisine eserlerden taranıp da tanıklanılan (tanıklanan?) anlamlar karşılaştırıldığında bazı ufak farklılıklar ve detaylandırmalar dışında hem tarihî olarak hem de güncel olarak anlamlarda uyumluluk ve tutarlılık görülmüştür. Bazı sözlüklerde kelimenin anlamının fazla görülmesinin sebebinin halk ağzına dayanan anlamların da sözlüklerde yer almasından kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin halk ağzından derlenen “değirmen taşının deliği” anlamı Güncel Türkçe Sözlük'te kullanılmamıştır. Ağızlara dayalı anlamların standart Türkiye Türkçesi sözlüklerinde kullanılıp kullanılmayacağı tartışma konusudur. Bunun yanında Güncel Türkçe sözlükte bulunması gerektiği düşünülen fakat boğaz kelimesinin karşılığında kullanılmayan “nehir, dere, akarsu gibi su akıntılarının denize döküldüğü yer” anlamının hem tarihî metinlerde hem de diğer sözlüklerde tanıklanılmasından (tanıklanmasından?) dolayı Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlük'üne eklenmesi önerilmektedir.

Sözlüklerde *boğaz* kelimesiyle kurulan toplam 101 deyim tespit edilmiştir. Bu deyimlerin birçoğu aynı anlama gelmekle birlikte *boğaz boğaza gelmek*, *boğazı açılmak*, *boğazı kurumak*, *boğazından arttırmak*, *boğaz tokluğuna* deyimleri hem kuruluşları hem de morfolojik tüm unsurlarıyla aynı şekilde bütün sözlüklerde kullanılmıştır.

Birçok deyimim ise aynı anlamı karşıladığı fakat almış oldukları eklerinin farklılıkları (*boğazını çıkarmak/boğazından çıkartmak* gibi) nedeniyle toplam deyim sayısını arttırdığı görülmüştür. Özellikle çekim eklerinin farklı kullanımından doğan çeşitlilik göz önüne alındığında, farklı çekim eklerinin kullanılmasının deyim anlamında bir farklılık oluşturmayacağı düşüncesiyle sözlüklerden tespit edilen 94 deyimim 65'inin Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlük'ünde bulunması gerektiği düşünülmektedir. Bu 65 deyimim 37 tanesi Güncel Türkçe Sözlük'te geçmekle birlikte *sık boğaz etmek* ve *ekonomik dar boğaz* deyimleri de sözlüğe eklenmelidir. Sözlükte boğazla ilgili verilmesi gereken deyim sayısı 67 olmalıdır. Bu deyimler şunlardır: *boğaza çalmak, boğazı açılmak, boğaz açmak, boğaza durmak, boğazından girmek, boğaz alan, boğaz almak, boğaz arsız, boğazına sarılmak, boğaza tıkamak, boğaz bağı, boğaz boğaza gelmek, boğaz cengi, boğaz çalan, boğaz çiçeği, boğazda bırakmak, boğazında kalmak, boğazından arttırmak, boğazından geçmemek, boğazından kesmek, boğaz deliği, boğaz derdi, boğaz dokuz boğumdur, boğaz doldurma, boğaz durmaz, boğaz geçmek, boğazında düğümlenmek, boğazı ele vermek, boğazını çıkarmak, boğazını doyurmak, boğazını kazımak, boğazını sevmek, boğazını ele vermek, boğazı inmek, boğazı işlemek, boğazı kara, boğazı kurumak, boğaz kulu, boğaz paralamak, boğaza basmak, boğazına yumruk tıkanmak, boğazına dikkat etmek, boğazına düşmek, boğazına düşkün, boğazına indirmek, boğazına kadar borca batmak, boğazına kadar, boğazına kevi, boğazına sabırsız, boğazını sıkamak, boğazını yırtmak, boğazın kökü yanmak, boğaz içinde kanga var, boğaz kavgası, boğaz kaydında olmak, boğaz kısmak, boğaz kökü, boğaz meselesi, boğaz ola, boğaz olmak, boğaz sessiz, boğaz tokluğu, boğaz vermek, boğaz yarı, boğaz yılanı* ve sözlüğe eklenmesi gereken *sık boğaz etmek, ekonomik dar boğaz*.

Sonuç

İki aşamalı olarak hazırlanan bu çalışmayla birinci aşamayı oluşturan *boğaz* kelimesinin anlamsal gelişimi dil tarihi açısından net bir şekilde görülmüştür. Kelimeye Türkçenin her döneminde (ortalama 100-150 yıllık süreçlerde) yeni anlamlar eklendiği tespit edilmiştir. Boğaz kelimesi Köktürk devrinde “organ adı”, Eski Uygur Türkçesi Devrinde “organ adı, geçim, mide, karın, karnını doyurmak”, Karahanlı Türkçesi devrinde “organ adı, mide, karın, karın doyurmak, yeme-içme, yiyecek, geçinme, can”, Eski Anadolu Türkçesi devrinde “organ adı, karın,mide, dar geçit, yükseklik bildiren ölçü birimi, can”, Osmanlı Türkçesi devrinde “organ adı olarak boğaz, sürahinin veya şişenin dar kısmı, denizlerdeki dar geçit, iki dağ arasındaki geçit, mide, karın, geçim, geçinmek, can, boynun önü gerdan” anlamlarını kazanmıştır.

Kelimeye eklenen bu anlamların kelimenin temel anlamı ve göstergesi olan organdan ve onun fiziki özelliklerinden ilhamla mecazlaştırma veya aktarma gibi yollarla oluştuğu kelimenin anlam dünyasından hareketle dönem eserlerinde tanıklanabilmektedir. Ayrıca sözcüğün kelime gurupları içerisinde kullanılmasıyla deyimleşme oranının da Türkçenin değişim ve dönüşüm sürecinde arttığı saptanmıştır.

Kelimeye eklenen anlamların ve kelimenin deyimleşme oranının artmasının milletin yaşadığı tecrübelerden (sosyal, siyasi, tarihî, coğrafi, vb...) kaynaklı olarak ortaya çıktığı bu çalışma sonucunda düşünülmektedir. Örneğin boğaz kelimesi 15. yüzyıldan önceki metinlerde iki dağ arasındaki dar geçit anlamından kullanılırken İstanbul'un fethiyle birlikte kelime iki dar geçit arasındaki su birikintisine de gösterge olmuştur. Aynı yüzyıllarda eserlerde ve sözlüklerde karşılaşılan Arapçadan alıntı olarak kullanılan *halîç* kelimesi ise belli bir süre sonra Marmara denizinde belli bir bölgenin özel adı olarak kalmıştır. Deyimler açısından da durum farklı değildir. Örneğin Güncel Türkçe Sözlük'e eklenmesi için önerilen *ekonomik dar boğaz* deyimini de tarihî metinlerde ve sözlüklerde bulunmamaktadır. Buna rağmen bu deyim bugün ekonomik sıkıntı çeken her devlet için kullanılmaktadır. Bu deyimim Türkçenin başka dillerle etkileşimi neticesinde kazandığı yeni kelime (ekonomik) ile iktisadi durumu daha etkili bir şekilde anlatmak için ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu durum tarihî veya ekonomik bir olayın kelimenin anlam dünyasını ve deyimleşmesini nasıl geliştirdiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Tüm bu tespitler ışığında kelimelere eklenen veya eklenecek anlamların, kelimelerle oluşturulacak yeni deyimlerin milletin yeni deneyimleriyle artacağı ön görülebilir.

Kaynakça

- Ahmet, Z. (2009). *Eski Uygurca Altın Yaruk Sudur'dan Aç Bars Öyküsü Metin, Çeviri, Açıklamalar, Sözlük* [Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Ağamusa, A., Orucov, A., Abdullahey, B. & Rehimzade, N. (2006). *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati*. Bakü: Şark-Garp.

- Ahundova, S. (2012). *Eski Anadolu Türkçesi Alanında Yapılmış Olan Kur'an Tercümesi Cevâbirul Asdâf Üzerine Dil İncelemesi* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Akcan Yalçın, B. (2013). *Eski Anadolu Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (Giriş-Metin-Dizgin)* [Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Al-Rawe, A. A. A. (2021). *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait "Tefsîr-i Kur'an" Adlı Yazma Üzerinde Cümle Çözümlemesi (60a-120b Varakları) (Manisa İl Halk Kütüphanesi 45 Hk 174) (Giriş-Metin-Cümle Çözümlemesi-Dizgin-Sözlük)* [Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Arat, R. R.. (2008). *Kutadgu Bilig*. İstanbul: Kabalıcı.
- Arat, R. R. (2006). *Edib Ahmet b.Mahmud Yükneki Atabetü'l-Hakayık*, Ankara: TDK Yayınları.
- Arıkoğlu, E..(2005). *Örnekli Hakaşça-Türkçe Sözlük*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arslan, M.(haz.). (2018). *Mibrî Hâtun Divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022).
- Ata, A. (1997). *Kıyasü'l- Enbiya Dizgin*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ayazlı, Ö.(2016). *Eski Uygurca Din Dışı Metinlerin Karşılaştırmalı Söz Varlığı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aydın, E.. (2017). *Orhon Yazıtları*. İstanbul: Bilge Kültür- Sanat.
- Ayverdi, İ. (2008). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınevi.
- Bakırcı, F. (2008). *Tefsiri'l- Kur'an Giriş- Metin- Dizgin- Tıpkı Basım* [Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Batmaz, M. (2013). *Eski Uygur Türkçesinde Tıp Terimleri* [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Berta, A. (2010). *Sözlerimi İyi Dinleyin Türk ve Uygur Runik Yazıtlarının Karşılaştırmalı Yayını*. (E. Yılmaz, Çev.). TDK Yayınları.
- Biltekin, H. (haz.). (2018). *Şeybî Divânı*. Ankara: T.C. Kültürve Turizm Bakanlığı Kütüphanelerve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022)
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. TDK Edebiyat Fakültesi Yayınevi.
- Coşkun, N. (2015). *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Bir Kitâb-ı Güzîde (İnceleme-Metin-Dizgin)* [Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çavuşoğlu, M.(haz.). (1977). *Yahyâ Bey Divanı(Tenkidli Basım)*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No.2233.
- Çelik, Ü. (1993). *Ali Şîr Nevâyî Leylî vü Mecnûn Gramer- Metin- Dizgin* [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Demirci, Ü. Ö. (2014). *Eski Uygurca Dört Çatık*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Dilçin, C. (1991). *Sühbeyl ü Nev-Bahar İnceleme - Metin – Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Doğan, A. T. (2015). *Kitâb-ı Tıbb-ı Hikmet İnceleme- Metin- Dizgin* [Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Ehmetyanov, R., Möhemmetinov, R., Nurieva, F. & Ganiev, F. (2014). *Türkçe Tatarca Sözlük*. (M. Öner, Çev.). Ankara: TDK Yayınları.
- Ekmen, B. C. (2018). *Eski Uygur Türkçesi Metinlerinde Organ Adları* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi] Ulusal Tez Merkezi.

- Ercilasun, A. B. (2016). *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Ercilasun, A. B. & Akkoyunlu, Z. (2018). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizîn*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erişen Yazıcı, G.(haz.). (2017). *Kâmî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, ISBN: 978-975-17-3980-3 Ana Yayın Numarası: 3549 Kültür Eserleri Dizisi- 555. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022)
- Ergin, M. (2009).*Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Ergin, M. (1997). *Dede Korkut Kitabı II İndeks- Gramer*. Ankara: TDK Yayınları.
- Feşel Güzelşık, G. (1996). *Şeyyad Hamza Mir'Öâc-Nâme* [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Uluscu, G. (2013). *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Miraçname (Metin-Gramer-Dizîn* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Gölpınarlı, A. (1943). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (1951). *Nedim Divanı*. İstanbul: Saka Matbaası.
- Gulcalı, Z. (2013). *Eski Uygurca Altun Yaruk Sudurdan Aç Bars Hikayesi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Hamilton, J. R. (2011). *İyi Kötü Prens Öyküsü*. (V. Köken, Çev.). Ankara: TDK Yayınları.
- Harmancı, M. E.(haz.). (2017). *Sühbehlî Dîvânı*. SBN:978-975-17-3415-0 Ana Yayın Numarası: 3189, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Kültür Eserleri Dizisi-440.<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022)
- Horata, O.(haz.). (2019). *Esrâr Dede Dîvânı*. ISBN: 978-975-17-4239-1 Ana Yayın Numarası: 3635 Kültür Eserleri Dizisi- 608, 312 470 80 00 <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022)
- Karaköse, S.(haz.). (2017). *Nev'î-zâde Atâyî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, ISBN: 978-975-17-3967-4 Ana Yayın Numarası: 3537 Kültür Eserleri Dizisi- 544. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022)
- Kaya, C. (1994). *Uygurca Altun Yaruk Giriş, Metin, Dizîn*. Ankara: TDK Yayınları.
- Koç, K., Bayniyazov, A. & Başkapan V. (2003). *Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkut, G. (2004). *Dîvân-ile'Âli (İnceleme-Metin)* [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Kuğu, M. (2017). *15. Yüzyıla Ait Şehname Tercümesi Giriş- Metin- Sözlük* [Doktora Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Kunos, İ. (1902). *Şejb Sulejman's Efendi's Çağatay- Osmanisches Wörterbuch*. Budapeşte.
- Kurtoğlu, O.(haz.). (2017). *Zâtî Dîvânı(İnceleme-Tenkitli Metin)*. Ankara: T.C. Kültür Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022)
- Küçük, S.(haz.). *Bâkî Dîvânı*. Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022)
- Kütükçü, M. (2005). *Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Satır Arası Bir Kur'ân Tercümesi* [Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

- Macit, M.(haz.). (2017). *Nedîm Dîvânı*. ISBN: 978-975-17-3638-3 Ana Yayın Numarası: 3371 Kültür Eserleri Dizisi- 511, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022)
- Monguş, D. A. (2005). *Tuvaca-Türkçe Sözlük*. Kızıl: Tuvanın Sosyal Araştırmalar Enstitüsü.
- Necip, E. N.. (2013). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. (İ. Kurban, Çev.). Ankara: TDK Yayınları.
- Okçu, N.(haz.). (1993). *Şeyb Gâlip Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlık Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Ü 3146 Kültür Eserler 429 Isbn: 978-975-17-3353-5 <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022)
- Orçun, Ü. (2010). *Kodeks Kumanikus 1A-55A Giriş- Metin- DizİN* [Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Özdarendeli, N. (2001). *Ali Şîr Nevâyî İlk Divan İnceleme- Metin- DizİN* [Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Özertural, Z. (1996). *Manibeist Uygur Metinlerinin Dil Özellikleri ve Söz Varlığı* [Yüksek Lisans Tezi, Hacette Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Özkan, S. (2009). *Mukaddimetü'l- Edeb'in Yozgat Nüshasında İsimler Giriş- Metin- DizİN* [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Özşahin, M. (2017). *Başkurt Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Özyıldırım, Ali Emre (haz.). (1999). *Hamdullah Hamdî ve Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022)
- Paasonen, H. (1950). *Çuvaş Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Püsküllüoğlu, A. (2003). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Sami, Ş. (Haz: Gündoğdu R., Adıgüzel, N., & Önal, E. F.). (2012). *Kamus-ı Türki*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Saraç, M. A. Y.(haz.). (2003). *Emrî Dîvânı*. Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3144 Kültür Eserleri 427. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022)
- Somuncu, M. (2018). *Bebçetü'l- Hadâyık Karşılaştırmalı Oğuzça Metin- Gramer- Sözlük* [Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Şimşek, Y. (2017). *Eski Anadolu Türkçesi Satırları Kur'an Tercümesi (Topkapı Nüshası, Giriş – Metin – Notlar – DizİN)* [Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Tarlan, A. N. (1963). *Necâti Beg Divanı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tarlan, A. N. (1992). *Abmed Paşa Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Taş, H.(haz.). (2010). *Vusûlî Dîvânı [İnceleme-Metin-Çeviri-Açıklamalar-DizİN]*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3308, Kültür Eserleri 500. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022)
- Taş, H.(haz.). (2017). *Vahyî Divanı*. ISBN: 978-975-17-3417-4 Ana Yayın Numarası: 3186 Kültür Eserleri Dizisi-437. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022)
- Tavkul, U. (2000). *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tekin, Ş. (1976). *Maytrsimit*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Tekin, T., Ölmez, M., Ceylan, E., Ölmez, Z., & Eker, S. (1995). *Türkmençe-Türkçe Sözlük*. Ankara: Simurg Yayınevi.

- Tekin, T. (1994). *Tunyukuk Yazıtı*. Ankara: Simurg Yayınları.
- Teres, E. (2006). *Divanu Lügat-İt-Türk ve Budist Uygur Metinlerinin Söz Varlığı Bakımından Karşılaştırılması* [Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Tevfik, E. (1891). *Lugat-ı Ebûzzıyâ*. İstanbul: Matbaa-i Ebûzzıyâ.
- Toparlı, R., Vural, H. & Karaath, R. (2007). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tulum, M., & Tanyeri, M. A. (1977). *Nev'i Divanı Tenkidli Basım*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tuna, C. (2016). *Berlin El Yazmaları Kütüphanesi'ndeki Eski Anadolu Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (Giriş-Metin)* [Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Türk Dil Kurumu (TDK), (2010). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Usta, Z. (2012). *Eski Uygur Türkçesinin Sözcük Hazinesi* [Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Ünlü, S. (2004). *Karahanlı Türkçesi Satır- Arası Kur'an Tercümesi (TIEM 235v/ 3-450r7)* [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Üşenmez, E. (2006). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü* [Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Wilkins, J.. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen Altuigurisch-Deutsch-Türkisch (Eski Uygurcanın El Sözlüğü Eski Uygurca –Almanca-Türkçe)*. Göttingen: Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.
- Yenikale, A.(haz.). (2017). *Sünbülşâde Vebbî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, ISBN: 978-975-17-3635-2 Ana Yayın Numarası: 3374 Kültür Eserleri Dizisi-514. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022)
- Yılmaz, K.(haz.). (2017). *İbrahim Tırsî ve Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, ISBN: 978-975-17-39 79-7 Ana Yayın Numarası:35, Kültür Eserleri Dizisi-553. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 21.11.2022)
- Yusuf, B. (1993). *Türkçe- Özbekçe ve Özbekçe-Türkçe Sözlük*. Taşkent: Özbek Remaksa.

EXTENDED SUMMARY

With this study, which was prepared in two stages, the semantic development of the word “boğaz”, which constitutes the first stage, was clearly defined in terms of language history. It has been determined that new meanings have been added to the word in every period of the history of Turkish language (on average 100-150 years). The word “boğaz” was “organ name” in Köktürk Period, It has gained the meanings of “organ name, livelihood, stomach, stomach, feeding one’s stomach” in Old Uyghur Turkish Period, “organ name, stomach, stomach, feeding one’s stomach, eating-drinking, food, livelihood, life” in Karakhanid Turkish period, “organ name, abdomen, stomach, narrow passage, measurement unit indicating height, soul” in the Old Anatolian Turkish period, “both as the name of the organ, narrow part of the jug or bottle, narrow passage in the seas, passage between two mountains, stomach, womb, livelihood, livelihood, life, neck in front of the neck” in the Ottoman Turkish period.

It can be witnessed in the works of the period, based on the semantic field of the lexical item, that these meanings gained by the lexical item are formed by means of metaphorization or transfer, inspired by the organ, which is the basic meaning and indicator of the unit, and its physical features. In addition, with the use of the word in groups, it was determined that the rate of idiomization increased in the change and transformation process of Turkish language.

In the Contemporary Turkish Dictionary, seven meanings are given to the word “boğaz”. It has been seen that all of these meanings are used with various differences in other dictionaries examined. The first meaning of the lexical item has taken place in all dictionaries to meet the basic meaning "organ name". It is thought that the 1st and 3rd meanings in the Ötüken Turkish Dictionary meet the same signified as the organ name. In the same dictionary, a definition was made to meet the name of the organ as the second meaning of the word, while the organ inside the body in the 1st and 3rd meanings and after the oral cavity was described, while in the 2nd sense the place outside the body was detected.

A total of 101 idioms formed with the word “boğaz” have been detected in dictionaries. Although many of these idioms have the same meaning, the idioms "boğaz boğaza gelmek, boğazı açılmak, boğazı kurumak, boğazından arttırmak, boğaz tokluğuna" are used in all dictionaries in the same way, both with their organizational and morphological elements. It has been seen that many idioms have the same meaning, but due to the differences in the suffixes they have taken (such as boğazını çıkarmak/ boğazından çıkartmak), the total number of idioms has increased. Considering the diversity arising from the different uses of inflectional suffixes, it is thought that the use of different inflectional suffixes will not make a difference in the meaning of idioms, and it is thought that 65 of the 94 idioms identified from the dictionaries should be in the Current Turkish Dictionary of the Turkish Language Institution. Although 37 of these 65 idioms are mentioned in the Contemporary Turkish Dictionary, the idioms "sık boğaz etmek" and "ekonomik dar boğaz" should also be added to the dictionary. The number of idioms that should be given about the “boğaz” in the dictionary should be 67. These idioms are: *boğaza çalmak, boğazı açılmak, boğaz açmak, boğaza durmak, boğazından girmek, boğaz alan, boğaz almak, boğaz arsız, boğazına sarılmak, boğaza tıkmak, boğaz bağı, boğaz boğaza gelmek, boğaz cengi, boğaz çalan, boğaz çiçeği, boğazda bırakmak, boğazında kalmak, boğazından arttırmak, boğazından geçmemek, boğazından kesmek, boğaz deliği, boğaz derdi, boğaz dokuz boğumdur, boğaz doldurma, boğaz durmaz, boğaz geçmek, boğazında düğümlemek, boğazı ele vermek, boğazını çıkarmak, boğazını doyurmak, boğazını kazımak, boğazını sevmek, boğazını ele vermek, boğazı inmek, boğazı işlemek, boğazı kara, boğazı kurumak, boğaz kulu, boğaz paralamak, boğaza basmak, boğazına yumruk tıkanmak, boğazına dikkat etmek, boğazına dizilmek, boğazına düşkün, boğazına indirmek, boğazına kadar borca hatmak, boğazına kadar, boğazına kavi, boğazına sabırsız, boğazını sıkamak, boğazını yırtmak, boğazın kökü yanmak, boğaz içinde kavgı var, boğaz kavgası, boğaz kaydında olmak, boğaz kısmak, boğaz kökü, boğaz meselesi, boğaz ola, boğaz olmak, boğaz sessiz, boğaz tokluğu, boğaz vermek, boğaz yâri, boğaz yulamı* and the ones that must be included in dictionaries such as *sık boğaz etmek, ekonomik dar boğaz*.

When the meanings attached to the word in the dictionaries and the meanings that were scanned and witnessed from the works within the historical development of the Turkish language were compared, it is seen that there was compatibility and consistency in both historical and current meanings, apart from some minor differences and elaborations. It is understood that the reason why the meaning of the word is seen more in some dictionaries is due to the fact that the meanings based on the public dialect are also included in those specified dictionaries. For example, the meaning of "değirmen taşının deliği (hole of the millstone)" compiled

from the local dialects is not used in the Contemporary Turkish Dictionary. Whether or not dialectal meanings can be used in standard Turkey Turkish dictionaries is a matter of debate. In addition, it is suggested that the meaning of "the place where water currents such as rivers, streams, streams pour into the sea", which is thought to be in the Contemporary Turkish dictionary but is not used in return for the word "boğaz", should be added to the Contemporary Turkish Dictionary of the Turkish Language Association, since it is witnessed both in historical texts and in other dictionaries.